

A JÖVŐ FEHÉR FALA ELŐTT ÁLLÓ ÉS ÉLŐ KÖLTŐ

Bella István, 1940–2006

Amikor 1964 februárjában elsős diákként bekerültem az Eötvös-kollégiumba, meglepett, hogy mindenütt költőbe ütközöm: folyosón, nagytanulóban, könyvtárban, hálöhelyen s főként a közeli borozókban: a Mészölyben, Kisborostyánban és a Villányi út eleji pincében. Apránként kisebbrendűségi érzés alakult ki bennem, mert engem csak a történelem érdekelt: nem írtam verset, s erre mentséggént azt sem hozhattam fel, hogy a versolvasók közé sem tartozom. Megtudtam azt is, hogy a bölcsészkar legnagyobb poétái – Rózsa Endrén kívül – nem a Ménesi úti ősi kollégiumban laknak, amelynek egyik épületszárnyában az Irodalomtörténeti Intézet is berendezkedett az ötvenes évek közepén. (De emiatt még nem ment el a diákok kedve a versírástól.) Ekkor hallottam először Bella István, Utassy József, Ágh István nevét. Belláról mondták, hogy „különc”, mert sohasem lakott egyetemi kollégiumban, valahol a városban vett ki albérletet. Így jószerével azt is gondolhattam, hogy sohasem találkozunk.

A következő év elején azonban egy általam történelminek érzékelt esten megismerhettem őt. 1965 januárjában a diákbizottsági ügyek csütörtök esti megbeszélése során az igazgatói irodában tartózkodtam, ahol társam, a kivételesen prózaíró és nem költő Kiss Sándor említést tett arról, hogy a karácsony előtt megjelent *Tiszta szívvel* című bölcsészkar irodalmi lap bemutatkozó száma körül máris rosszul indultú félreértések gyűrűznek, de a vizsgaidőszak lehetetlenné teszi, hogy épp az érintettek, a szerzők és a legkövetlenebb olvasók beszéljék meg a folyóiratot. Tóth Gábor igazgató úr mit sem sejtve a következményekről, azt javasolta a diákbizottságnak, hogy a tavaszi szemesztert a *Tiszta szívvel* folyóiratról megrendezendő vitaesttel nyissa meg a kollégium. Mire a lap kapcsán a pártközponton is átzúduló és felerősödő és a Szabad Európa Rádió által még nagyobbra habosított irodalmi-politikai botrány tajtéka igazgatónk arcába csapott, a rendezvényt már nem lehetett lemondani. Vagy háromszázötvenen-négyszázan zsúfolódtunk össze a kollégiumi nagyteraszalagóban, amelynek első széksorát komor arcú bőrkabátosok foglalták el, akik nem hagyták magukat igazoltatni, jöllehet végül olyan döntést hozott a diákbizottság, hogy a vitán csak bölcsészhallgatók vehetnek részt, idegenek nem. A bőrkabátosok arra céloztak, hogy ők nem idegenek, mert mindenkit ismernek. A hozzászólások közül számomra Bella Istváné és Utassy Józsefé maradt a legemlékezetesebb. Bella a bevallatlan múltból, a torz történelmi tudatról és 1944.

március 19-e és következményei ma is szívünket perzselő szegénybillogáról beszélt, Utassy pedig a József Attila-i gondolat kapcsán – „*az igazat mondd, ne csak a valódit*” – arról szólt, mi a sorsuk azoknak a költőknek, akik az igazság kimondását magától értetődőnek tartják: elhallgatás és elhallgattatás.

Megrendített szókimondó bátorságuk. Róluk elhittem, hogy költők, noha addig egyetlen sorukat sem olvastam. Megtudtam azt is, hogy mindkettejük apja odaveszett a háborúban, s a sorsközösség érzése testvéri közelségbe hozta őket hozzám.

1965 őszére nagyot fordult velem a világ, amelyet váratlan gyorsasággal és szenvedéllyel a költészet töltött ki. Az első verseskönyv, amelyet egy szuszra elolvastam, Bella István 1966-ban megjelent bemutatkozó kötete, a SZAGGATOTT VILÁG volt. E vékonyka könyv CSAK AKI OLYAN FIATAL című nyitóversét személyes vallomásomnak éreztem, az UTÓIRAT EGY SZERELEMHEZ című nyolcsorosát pedig a legszebb szerelmes versnek, amelynek hangulatában az elmúlás sodró szomorúsága fölé keskeny fénypallót vet a szerelemben fájó örökkévalóság utáni vágy.

Csak most, halála után, verseit újraolvasva döbrentett meg, hogy következő kötetének, AZ IFJÚSÁG MÚZEUMÁ-NAK, amely a SZAGGATOTT VILÁG-nál is nagyobb visszhangot váltott ki, s erre bizonyság a fiataloknak ritkán adott József Attila-díj (1970) is, utolsó négy verse közül három – AZTÁN, ÚGY KÉPZELEM, HA ELMEGYEK – a halálról szól. (A sorrendben egymást követő címek is kiadnak egy verssort.) E személyes költői gyászjelentésekben ott lüktet József Attila és Nagy László fájdalmas, szelíd ihlete is:

AZTÁN

*elkaszálhat a szél,
elfűrészelhet a nap.
Zölden, szabadon kinövök a földből.
Csigolyáim fölszállnak, mint a harmat.
Gyöngysor leszek a nap nyakában.
Nők szájában fehér nevetés.
Nincs mit szégyenlenem.
A jövő fehér fala
előtt álltam és éltem.*

Az *éltem* fogalmában ott lüktet a *dolgoztam* is. Erről nemcsak verseskönyvei, mesemusicaljei, szertartásjátékai tanúskodnak, hanem műfordításkötetei is. Érdeklődésében kitüntetett helyet foglal el a finnugor népek költészete mellett a lengyel irodalom is. Ez utóbbi tény emelte személyes ismeretségünket a barátság közelébe. Bella István az orosz mellett jól megtanult lengyelül, amikor az 1960-as, 70-es évek fordulóján – Lázár Ervinnel együtt – hosszabb időt töltött Varsóban. Julian Tuwim, Konstanty Ildefons Gałczyński költészete, Adam Mic-

kiewicz Ősök című drámája iránt akkor lobbant fel az őket magyarul újrateremteni akaró érdeklődés.

Még a hetvenes évek középő harmadában elpanaszolta, hogy lefordította a Mickiewicz-dráma egy részét, a vilnai Ősök-et, de elvesztette az egy példányban meglévő kéziratot. A baltikumi térség egyik legnevesebb költője, a lengyel–litván–zsidó Szymon Anski élete főművét, a DYBUK (KÉT VILÁG HATÁRÁN) című drámát éppen egy Vlnába tartó vonaton hagyta el, és ebbe majdnem belebolondult. Aztán újraírta a darabot. Reméltem, a veszteség Bella István számára sem lesz végzetes.

Húsz év múlva szólt, hogy vállaljam el az Ősök ellenőrző szerkesztését, mert lefordította az egészet. Meglepett az a műgond, lelkiismeretesség – bár ezzel „csak” a Balassi által megalapozott és Arany által hitelesített magyar műfordítói hagyományokhoz maradt hű –, amellyel a lengyel dráma minden egyes sorával bánt. Mintha saját verset, verseket írt volna.

1997-ben Varsóban nemzetközi irodalmi napokon vettünk részt. Bella Pista tolmács nélkül beszélt. Nagy sikert aratott kissé archaikus lengvelséggel, mickiewiczzi költői veretességgel előadott hozzászólásával.

A sors rendelése folytán 2004 szeptemberében az Urálon túli „Voguliában–Osztjakiában” is együtt jártunk a finnugor írók világtalálkozóján, ahol igazi medveéneket hallhattunk egy vadásztól, aki egy hétig tartó hajóút után jutott el az 540 000 négyzetkilométert kitevő autonóm terület fővárosába, Hanti-Manszijszkba. Mi is hajókáztunk az őshaza folyóin: az Obon és az Irtiszen. A békés szibériai élmények új energiákkal és tervekkel töltötték fel Bella Pistát... És most? Most valósággá vált – és váljon mennyországi sakkjátszma-valósággá is – az, amit az ARCCAL A FÖLDNEK című 1991-ben kiadott kötetében a KARÁCSONYI VERS-ben megírt:

*„Istennel játszom. Már mióta
játszik az Isten velem.
Karácsony este van. Ezer év óta.
Ülünk egy csöndes szegleten
valamely világ zugában.
Játszom Istennel s ő velem.”*

Kovács István